

B. Szabó György

Példa, tanulság, emlékezés

(Dési Huber István)

.....

*a dolgozók nehézkes népe földobott, —
csodálatos roncsát a szörnyű tenger,
hű voltál hozzá s hozzád az kegyetlen,
de megtanul majd s többé nem felejt el.*

*S ha megtanult, úgy látja majd, ahogy te,
a külvárost, a tájat, társait;
mindegy, koporsót, korsót mond a kép,
vagy tűzfalat, mert minden arra int:*

*„Ember vigyázz, figyeld meg jól világod:
ez volt a mult, emez a vad jelen, —
hordozd szívedben. Éld e rossz világot
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.”*

(Radnóti Miklós: *Nem bírta hát... [részlet] Dési Huber István emlékére 1944 február 29.*)

DÉSI HUBER ISTVÁN

Önarckép

KÉT HÉTTEL MAGYARORSZÁG 1944-es német megszállása előtt húnnya le fáradt szemét a budakeszi Tüdőbeteg-Szanatóriumban egy magyar festő, aki úgy látta és ábrázolta az őt körülvevő világot, ahogyan a magyar művészetben előtte senki.

Kutató tekintetében — amíg élt — a két világháború közötti magyar valóság tükröződik: az éhező falu és a sivár koromfüstös külváros; a sovány kapás és a kukoricatörő szennyes szegényparaszt; a zsákoló rakodómunkás és a szemet lapátoló városi proletár; a nagybirtok árnyékában tengődő földmunkások, zsellérek százezres tömege és a lassú iparosodás felnövekvő „negyedik rendje”: az ipari munkásság.

Az ellenforradalmi Magyarország komor, sötét, fenyegető atmoszférája körülöleli az embert, a tájat, a tárgyakat, s ebben a világitásban társadalom és természet élesen, kíméletlenül fedi fel lényegét és vésődik az ember tudatába. Ez az alacsony, sivár, szürke és szennyes égbolt a valóság mélyebb vizsgálatára indítja, töprengésre készíti és vigyázásra inti mindazokat, akik megérteni,

önmagukban rendezni és kifejezni kívánják a rossz, embertelen, ellenforradalmi világot, gyötrő ellentmondásaival. Ez az emberi és művészi magatartás vonul végig Dési Huber István alkotásain, ennek lesz kifejezője József Attila érett költészete, Radnóti Miklós néhány jelentős verse, Gelléri Andor Endre és Reményik Zsigmond elbeszélőművészete.

A KISIKLOTT MAGYAR TÁRSADALMI FEJLŐDÉS FELTÉTELEI KÖZÖTT, amikor az újjáéledt német imperializmus fokozatosan kezébe kaparintja az ország gazdasági életét, anyagi javait, és amikor az ideológiai dezorientáció egyre világosabban jelentkezik a magyar társadalom szellemi életében, a magyar írók és művészek egy kis tábora — melőzések, üldöztetések, bebörtönözések árán — ennek a „vad jelen”-nek, a felemás, nyugös, reménytelen magyar valóságnak a megörökítésére, kifejezésére vállalkozott, tudatosítva multat és jelent és előkészítve, egyengetve az osztály nélküli társadalom, a jövő társadalmának útját. Írók, művészek, akik tisztánlátásukat, írói felelősségtudatukat, művészi eszményeiket a dolgozó nép harcából, a mun-

kásosztály forradalmi szemléletéből és a marxizmus tanulmányozásából merítik. Írók és művészek, akik a dolgozó nép soraiból kerülnek ki és éveken át tartó művészi ténykedés, kísérletezés és tévelygés után, iskolák és akadémiák nélkül, esti tanfolyamokon, szakszervezeteken és önművelés útján szerzik meg ismereteiket, de világnézeti tisztánlátásukat is. Így lehettek az elnyomott osztály életének és a munkásosztály ügyének kifejezői és harcosai, a magyar társadalom széthullásának és az ember elaljasodásának tanúi és megörökítői alkotásaikban.

Nagy-Balog János, Benedek Péter, Derkovits, Dési Huber István — dilettáns festők, munkásművészek az ellenforradalmi Magyarország közvéleménye számára és a művészeti „forumok” előtt, de a legmeggrázóbb művészeti alkotások megteremtői is a magyar piktúrában. S míg a hivatalos, elismert és állami támogatással tenyésző festészet az ellenforradalmi korszakban, ódonságokkal, akadémiái szabályokkal, kispolgári idillekkel és álmodernséggel telítve, harmóniává igyekszik varázsolni a nemharmonikus magyar valóságot s nem jut el tovább, mint a magyar társadalom periférikus problémáinak művészeti ábrázolásáig, addig ez a mellőzött, elnyomott és agyonhallgatott festészet megalkotta azokat a műveket, melyek emberi és művészi állásfoglalást fejeznek ki és az elnyomott, dolgozó társadalom egészéhez szólnak. Egy művészetet, amely új tartalmat új formában fejez ki, egy festészetet, amely a valósággal való szembenézés eredményeként nem gyönyörködtetni, hanem eszméltetni és tanítani kíván.

MŰVÉSZ DILETTÁNSOK ÉS DILETTÁNS MŰVÉSZEK — ez az ellenforradalmi korszak magyar művészetének paradoxonként hangzó, de valóságos és legfeltűnőbb jegy-e. De a valóság és a társadalmi viszonyok felszínes elemzése adhat-e mást, mint objektívista, sívár és személytelen naturalizmust, vagy formai problémákkal játszadozó, öncélú, absztrakt kísérleteket (vonaltitkával, színértékek viszonyával, a festészeti technika egyoldalú kultuszával), amikor minden fontosabbá válik, mint a festészet alapvető célja: a valóság kifejezése?

Igen, eredményezhet mást és eredményezett is ez a felszínes, emberileg és festőileg egyaránt erkölcstelen magatartás. Művészet helyett — giccset.

Száguldó hortobágyi ménest, karikás át forgató csikóssal, fehérfalú, napsütötte falusi házakat misérekészülő, pántlikás és színesruhás lányokkal, gágogó fehér libafalkával, leanderekkel és rozmarinbokrokkal az udvaron, pipacsos rétet, fehér ruhás, szalmakalapos, sudár női alakkal a háttérben, körte-, alma-, szőlőcsendéletek végtelen variációit

előkelő környezetben és nehéz brokátfüggönyökkel (az ebédlő falára kívánkozik!), táncpípével bajlódó, szoknyalibbenős, fehér combokkal hivalkodó balerinákat, pipáragyújtó, kedélyes paraszt „bácsi”-kat — s ki győzné felsorolni mindazt, amit „művészet” címen (természetesen nehéz, aranyozott „blondel” keretekben), nemcsak a pesti műkereskedők és szemfüles ügynökeik (nem kímélve a szűz vadászterületnek számító „Délvidék”-et sem), hanem a Múcsarnok, az Országos Művészeti Tanács készséges támogatásával, egy művészeti kultúra nélkül vegetáló, kibicsaklott ízlésű közönség elé tálalt.

Szentgyörgyváry Gyenes Lajosok, Glatz Oszkárak, Viski Jánosok, Csánky Dénesek, Kisfaludy Strobl Zsigmondok érája ez, a fórumon ágáló dilettánsoké, amikor háttérbe szorul egy Szőnyi, egy Koszta, egy Bernáth Aurél, a kultúrát és európai hagyományokon nevelétt polgári magyar festészet is. A magyar szellemi élet elposványosodásának a korszaka ez, amikor a katasztrófába rohanó ország „középosztálya” a fasizmus frazeológiájával átítatva, fesztelenül álmodozik „közéeurópai hivatásáról”, „kultúrmissziójáról”, „önön nagyságáról és erejéről” és a „homentő” szerepében tetszeleg, míg a magyar társadalom egész közléte, erkölcsé, irodalma és művészete egy félfeudális ország agonizálásáról ad hírt; a kitörő vulkán tetején egy hercegferenci világ gondtalanul és magamegfelekedetten járja a suppe-csárdást.

DÉSI HUBER ISTVÁN ÉS TÁRSAI MŰVÉSZETE ebben az összefüggésben válik meggyőző és az ellenforradalmi korszak hatalmas erejű művészeti dokumentumává. A kor erőtlen, felszínes és tartalmatlan giccsművészetével szemben Dési Huber a társadalmi felelősséget fejezi ki művészetében: ember, tárgy és tárgyak új meglátással, eredeti tolmácsolásban értetik meg velünk a valóságot. Az új tartalmat új formában szólaltatta meg; festői mondanivalóját egyéni, sajátos, érthető nyelven mondta el. Művészetében a haladó világszemlélet valóságlátása és eszmei következetessége éppen olyan pregnánsan érvényesül, mint ahogy formájában is, messze túljutva a festői bravúrok öncélúságán és eredménytelenségén, a tartalom, a lényeg sűrített egybefogására törekszik.

A realista festészet új, magasabbrendű kifejezésformáinak gazdag s még kiaknázatlan készletét tartalmazza művészete. Úttörő művész volt, a legnagyobb magyar alkotók közé tartozott.

S a nagy magyar gondolkodók közé is. Tanulmányai, melyek a kolozsvári baloldali folyóiratban, a Korunk-ban láttak napvilágot a magyar esztétikai és művészeti irodalom jelentős és ma is tanulságos fejezeteit jelentik.